

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

В статті розглянуто сутність державного фінансового контролю та його значимість в системі управління державними фінансами. Сформовано та розглянуто концептуальні положення реформування державного фінансового контролю в контексті забезпечення фінансової безпеки з урахуванням усунення існуючих недоліків. Визначено напрями системного вдосконалення реформування державного фінансового контролю в контексті забезпечення фінансової безпеки. Проаналізовано основні завдання фінансового контролю в системі державного управління. Визначено ступені ефективності державного фінансового контролю.

Ключові слова: державний фінансовий контроль; ресурси; фінанси; державний контроль; державне управління; контроль; фінансові відносини.

Вступ. Соціально-економічний розвиток української держави на сьогодні характеризується низкою реформ, які регулюють державне управління та сферу суспільного життя в багатьох напрямках в цілому, а також динамікою процесів у напрямі євроінтеграційних пріоритетів. З іншого боку, існує багато складних загальнонаціональних завдань та цілей у сферах суспільного життя, які складно реалізувати за таких умов, а саме: недостатня кількість фінансових ресурсів у державі, недосконалість законодавчої бази, слабка взаємодія державних органів між собою та суспільством, незадовільний рівень фінансової дисципліни.

Маючи на меті зміну фінансового ладу держави, політичного й економічного її курсу у напрямі інтеграції до міжнародного простору, необхідними інструментами виступають такі фактори, як докорінна перебудова контрольних та управлінських функцій держави. Державний фінансовий контроль уособлює собою взаємодію матеріальних і фінансових відносин та створює органічну взаємодію матеріальних і фінансових відносин в полі єдиного товарно-грошового комплексу. Сьогодні в державі ситуація є складною в усіх сферах життя, не виключенням є і економічна та політична галузі. Саме державний фінансовий контроль є основним завданням у теперішній економічній ситуації в Україні, спрямованим на

забезпечення та використання державних фінансових ресурсів. Отже, задача нашої держави забезпечити ефективність його функціонування відповідно до принципів його існування. Контрольні повноваження реалізуються лише через державу в полі матеріальних і фінансових ресурсів, які є в її розпорядженні. Можливість удосконалити державний фінансовий контроль надасть гарантії збереження соціально-економічної спрямованості, а також фінансової політики держави в процесі здійснення фінансової діяльності. Концепція реформування державного фінансового контролю покликана створити найефективніші умови для ефективного та сталого розвитку держави та злету економічних показників. Задля запровадження концепції реформування звичайно величезну роль та функції покладатимуться на державу, яка адаптується до нових соціально-економічних умов, які характеризують її взаємодію у фінансово-економічному просторі і відображають сутність державного фінансового контролю.

Фінансовий контроль є основною причиною кризових явищ у фінансовому просторі, що протягом останніх років через нерозуміння його важливості та впливу на всі сфери економічного простору. В межах нашої держави необхідно створити ефективну, працюючу та витривалу та адаптовану до законодавчої бази фінансову систему задля підвищення рівня фінансової дисципліни, що надасть перевагу у зменшенні бюджетно-фінансових порушень та призведе до вирішення проблем з питань сфери функціонування системи державного фінансового контролю нашої країни. Через недостатню увагу до питань фінансового контролю, неузгодження багатьох питань теоретичного та практичного характеру, законодавчі аспекти питання посилення і реформування державного фінансового контролю залишаються актуальними і сьогодні. Наша держава переживає масу потрясінь та випробувань які певною мірою впливають на економічний стан держави. Криза, викликана пандемією коронавірусу, та вторгнення агресора на територію України спричинили незворотні процеси в питаннях врегулювання роботи економіки. Фінансова складова, як основна частина економічної системи, потребує особливих підходів для ефективного управління. Контрольна складова, як одна із функцій управління, має своїм основним завданням проводити підготовку та моніторинг інформаційної бази та брати участь в ухваленні важливих управлінських рішень.

Фінансовий контроль є однією з найважливіших ланок системи управління насамперед на державному рівні, коли необхідно

закласти дієву основу системи державного управління фінансами та контролювати ефективність її роботи.

Країна, перебуваючи у повній залежності від зовнішнього фінансування найважливіших сфер економіки за наявності таких проблем, як спад кон'юнктури, скорочення внутрішньої фінансової та ділової активності, стан депресії та стагнації процесів економіки, потребує цілого спектру процедур щодо оздоровлення ситуації за рахунок посилення державно-правового регулювання з боку державних та місцевих органів влади задля забезпечення прозорості, ефективної та результативної фінансової політики держави. Основним завданням таких заходів безумовно є забезпечення усіх ланок фінансової системи необхідними ресурсами у процесі відтворення.

Державний фінансовий контроль спрямовується на поліпшення та зростання економічних показників на повне та доцільне забезпечення інтересів і прав держави, державних установ та інших економічних суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень. Питанням організації та здійснення державного фінансового контролю, проблемам формування системи державного фінансового контролю присвячено багато наукових праць, що продемонстрували відсутність одностайного підходу до визначення принципів державного фінансового контролю у сучасній правовій науці. Серед них необхідно виділити роботи І. В. Басанцова, О. П. Кириленка, І. Л. Белобжецького, Є. В. Калюги, М. П. Мельника, Л. А. Савченко, В. О. Шевчука, С. І. Бобира, В. В. Бурцева, П. І. Вороніна, В. В. Сопко, Б. Ф. Усача, В. М. Федосова, Г. Кучер, О. Марченко, В. Піхоцького, Н. Шевченко, Б. Шулюк та інших. Зважаючи на різні погляди та результати досліджень, питання державного фінансового контролю перебуває у процесі вивчення та удосконалення, виходячи з викликів сьогодення.

Мета статті – охарактеризувати основні засади модернізації та оновлення, адаптування та реформування державного фінансового контролю в контексті забезпечення фінансової безпеки з урахуванням усунення існуючих недоліків, що забезпечувало б дієву основу системи державного управління фінансами та контролювало ефективність та взаємозв'язок усіх її складових і враховувало б вирішення основних проблем її функціонування, не порушуючи принципів законності, ефективності і економії витрачання матеріальних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції українському суспільстві викликають необхідність вирішення важливого питання –

реформування державного фінансового контролю та його сприяння ефективному і сталому розвитку держави з високими темпами економічного зростання. Фінансова політика держави направлена на створення єдиного механізму, однією із ланок якого є організація та управління робочою системою. Покладаючись на вищевикладене, варто зазначити, що організаційна побудова з оновленням процедури фінансового контролю має проводитись як першочерговий системний захід, як складова загальної системи управління фінансами для поліпшення механізму управління. Наявність існування фінансового контролю з об'єктивного боку визначається тим положенням, що фінанси як економічна категорія виконують не тільки розподільчу, а й контрольну функцію. Отже, процеси розподілу та використання державою та адміністративно-територіальними інститутами фінансових ресурсів повинні обов'язково включати контроль за цими процесами [1].

Державний фінансовий контроль – комплекс цілеспрямованих заходів органів, їх підрозділів чи службових осіб, які здійснюють державний фінансовий контроль у межах повноважень, встановлених законодавством України, з метою упередження, виявлення та припинення фінансових правопорушень на підконтрольному об'єкті щодо його фінансово-господарської діяльності, а також, фінансового забезпечення законності, фінансової дисципліни та ефективності формування і витрачання коштів, у тому числі бюджетних, та інших активів у процесі володіння, розпорядження, використання і відчуження державного майна, відшкодування збитків та встановлення міри відповідальності у порушення фінансового, у тому числі бюджетного законодавства. Фінансовий контроль – це ключовий елемент фінансового управління, який забезпечує перевірку відповідності розподілу ресурсів у фінансовій сфері встановленим параметрам та нормам та спрямований на забезпечення їх ефективного використання. Іншими словами, державний фінансовий контроль передбачає проведення контролю за виконанням державного бюджету та бюджетів державних позабюджетних фондів, організацією грошового обігу, використанням державних кредитних ресурсів, станом державного внутрішнього та зовнішнього боргу, державних резервів, наданням фінансових та податкових пільг, фінансовою ефективністю використання державної власності, переданої суб'єктам господарювання у тій чи іншій формі, зверненням державних фінансових коштів у кредитно-фінансових організаціях.

Застосовується цілий комплекс процедур та методів проведення фінансового контролю, що визначається набором певних чинників діяльності підконтрольного об'єкта в частині фінансових відносин. В переліку таких факторів зазначається: суб'єкт і об'єкт контролю, його мета і завдання, що постають перед суб'єктом фінансового контролю; підстава для виникнення та вирішення контрольних задач і функцій та інші обставини та події. Основними завданнями державного фінансового контролю ми зазначаємо:

- встановлення на об'єктах контролю порушень принципів законності їх діяльності, перевірка ефективності роботи, використання фінансів за цільовими напрямками, додержання економії при управлінні державними фінансовими ресурсами, встановлення відхилень від прийнятих норм стандартів та параметрів та їх наслідків;

- проведення превентивних заходів стосовно попередження фінансових порушень;

- притягнення до відповідальності винних в цьому суб'єктів, забезпечення відшкодування заподіяних внаслідок порушень збитків;

- виконання заходів, спрямованих на попередження виникненню правопорушенням у майбутньому [9].

Зазвичай для проведення фінансового контролю ми застосовуємо загальнонаукові та спеціальні методи. На державному рівні фінансового контролю застосовують такі методи, як спостереження (моніторинг фінансових ресурсів), обстеження, облік, аналіз, внутрішній аудит та інспектування фінансів об'єкта контролю. В такому розрізі інспектування значущим є підвищення ефективності використання державних фінансів як вирішальне значення для економічного розвитку України та зростання добробуту громадян. Цього рівня можливо досягти лише за системного вдосконалення діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, підвищення рівня культури у державному регулюванні, в тому числі шляхом реалізації ефективного контролю за їх роботою [2].

Фінансовий контроль можна визначити як діяльність державних органів та недержавних організацій із забезпечення законності, фінансової дисципліни й доцільності у процесі мобілізації, розподілу й використання централізованих та децентралізованих фондів коштів, а в поєднанні з фінансовим правом та фінансовою політикою – це базисно-регулятивний рівень. Основним завданням його є виявлення порушень у сфері державних фінансів та фінансів господарюючих суб'єктів в процесі розподілу і перерозподілу їх фінансових коштів та

є основним напрямом діяльності на державному рівні. В Україні державний фінансовий контроль здійснюють органи держави, наділені компетенцією, уповноважені на провадження контрольних дій, та органи державного управління та підвідомчі організації, як-от: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Рахункова палата, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи відповідних рад, Національний банк України, Міністерство фінансів України, Державна аудиторська служба України, Державна казначейська служба України тощо. В межах своєї компетенції органи державного фінансового контролю можуть проводити ревізії (комплексні перевірки), перевірки, обстеження та експертизи [3].

На сьогодні в Україні діє воєнний стан і відповідно до нього регулювання роботи органів державного фінансового контролю також дещо змінено. Так, 3 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» з подальшими роз'ясненнями до закону та Постанову «Деякі питання здійснення державного фінансового контролю в умовах воєнного стану» як додатковий механізм регуляторних та контрольних процесів державних фінансових операцій [4]. Також прийнято Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», який створений з метою забезпечення державного фінансового контролю за використанням державних ресурсів у воєнний час. У 2022 році організований Міжнародний форум «Розвиток державного фінансового контролю в контексті економічної безпеки країни», який спрямований для аналізування сучасних теоретико-методологічних та практичних проблем розвитку державного фінансового контролю та становлення його системи в Україні. Його головна задача – це забезпечення економічної безпеки України та формування ефективних теоретико-утилітарних рекомендацій [5]. Документування результатів контролю здійснюється при проведенні заходів державного фінансового контролю, зустрічних звірок, збору інформації та документування процесу державного фінансового контролю, отримання матеріалів за його результатами та оформляється відповідним чином в паперовій та електронній формі. Для досягнення максимальної користі контрольних заходів необхідне систематичне, періодичне, а також своєчасне та повне проведення контролю, спрямоване на забезпечення безпеки, ефективності, цільового витрачання фінансових ресурсів на державному рівні.

Державний фінансовий контроль класифікується залежно від часу проведення у формах попереднього, поточного та подальшого контролю. Попередній контроль здійснюється на стадії складання, розгляду та затвердження проєктів бюджетів, кошторисів, планів, договорів. Основна мета такого контролю – попередження порушень фінансового законодавства. Поточний контроль проводиться в короткі відрізки часу, безпосередньо в процесі здійснення господарських та фінансових операцій, його можна назвати ще оперативним через його гнучкість та своєчасність, як правило, він здійснюється повсякденно, будучи постійним. Він проводиться для формування та використання державних коштів органами державної влади, юридичними та фізичними особами на основі відповідної інформації, що міститься у первинних документах, оперативному бухгалтерському обліку. Наступний контроль направлений знайти помилки та порушення, допущені в ході попереднього та поточного контролю і за підсумками проведених господарських операцій, де об'єктом є державні фінанси, та проводиться органами державної влади, юридичними та фізичними особами [9].

Згідно з ст. 26 Бюджетного кодексу України та Положення про Міністерство фінансів України саме Міністерство фінансів України є відповідальним за формування та реалізацію державної політики у сфері державного внутрішнього фінансового контролю, за організаційно-методологічні основи контролю [7]. Глава 17 Бюджетного кодексу України визначає основні засади контролю за дотриманням бюджетного законодавства. Податковий кодекс України визначає види перевірок та регламентує порядок їх проведення. У здійсненні фінансового контролю задіяна ціла система органів, наділених відповідною компетенцією.

Дієва сутність проведення державного фінансового контролю націлена на стрімкий розвиток економіки, збільшення доходів бюджету, забезпечення стійкості фінансової системи, сприяння економії коштів та ефективного використання видатків бюджету.

Враховуючи плинність подій та сукупність заходів із збору, обробки та аналізу певними органами інформації про фінансові операції, стає проблемою визначення тих параметрів, що орієнтовані на визначення значення державного фінансового контролю для досягнення кінцевої мети. Основною метою державного фінансового контролю є зменшення кількості та обсягів здійснених порушень у фінансовій сфері. А кінцевим результатом є перелік встановлених наслідків державного фінансового контролю. Він є головним критерієм визначення його ефективності [8]. Отримавши певні дані як

результат фінансового контролю, він вимагає знання конкретного змісту діяльності певного контролюючого органу, реакції та наслідки на його дії даного суб'єкта контролю та змін, що відбулись під впливом контролю в управлінській сфері.

Зробивши аналіз ролі фінансового контролю в Україні на сучасному етапі, можемо стверджувати, що основним завданням державного фінансового контролю є насамперед не здійснення нагляду чи дотримання норм і використання державних фінансів, а сприяння економічному та цілеспрямованому, раціональному, законному та ефективному використанню фінансових ресурсів держави.

Необхідною умовою розвитку системи державного фінансового контролю в Україні є створення діючої та ефективної системи контролю задля попередження загроз в економічній сфері. Сюди ми включаємо такі категорії, як забезпечення надходжень до бюджету податків, зборів та обов'язкових платежів, зменшення кількості та обсягів фінансово-бюджетних порушень, стабілізація стану фінансово-бюджетної складової, посилення ролі держави у системі фінансового контролю.

Висновки з проведеного дослідження. Однією з головних задач державного фінансового контролю є ефективно, розумно та гнучко управління державними фінансовими ресурсами, виявлення відхилень від прийнятих норм та стандартів та порушень законодавчого характеру. Державний фінансовий контроль має на меті слідкувати за ефективністю та економією витрачання матеріальних ресурсів на початкових стадіях їх розподілу, щоб мати можливість виправити та відкоригувати раціональний та економічно прийнятний варіант. Завданням державного фінансового контролю попередження та профілактики фінансових порушень.

На наш погляд, найважливішими напрямками посилення ролі і значення державного фінансового контролю у соціально-економічному розвитку держави та суспільства вважатимемо удосконалення нормативної та методологічної бази, посилення вимог до якості та результатів проведення таких заходів, удосконалення підходів до реалізації матеріалів контролю та підвищенню ефективності кадрової політики.

Подальший розвиток інституту державного фінансового контролю повинен бути направлений на посилення ефективності його діяльності та результативності, використавши за основу досвід міжнародного зразка в здійсненні державного контролю. Контроль повинен бути направленим на покращення та спрощення механізму

процедур стосовно оптимального управління у сфері державних фінансів.

1. Піхоцький, В. Система державного фінансового контролю в Україні: концептуальні засади теорії та практики : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Львів : Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України, 2015. 530 с. 2. Кучер Г. Державні фінансові ресурси. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 608 с. doi: https://knute.edu.ua/file/MjlxNw==/128a3d3e5284d3be2fb2604_f9a67_f543.pdf.
3. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 19.02.2022 р. № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення: 16.12.2023).
4. Деякі питання здійснення державного фінансового контролю в умовах воєнного стану : Постанова КМУ від 07.05.2022 р. № 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-2022-p#Text> (дата звернення: 16.12.2023).
5. Звіт Рахункової палати за 2021 р. URL: https://rp.gov.ua/uploadfiles/Activity/Reports/2021/ZVIT_RP_2021.pdf (дата звернення: 16.12.2023).
6. Марченко О. Фінансова безпека держави. Львів, 2020. 356 с. doi: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2964/1/FinansovaBezpeka_30-04_2020.pdf.
7. Бюджетний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 50–51, ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#Text> (дата звернення: 16.12.2023).
8. Русіна В., Шулюк Б. Державний фінансовий контроль у публічному управлінні. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 214 с. doi: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34552/1/Посібник%20з%20ДФК.pdf>.
9. Колпакова Анастасія. Державний фінансовий контроль на сучасному етапі: огляд концептуальних засад. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2023. Vol. 2. No. 1. Pp. 9–18. doi: 10.46299/j.isjmef.20230201.02.

REFERENCES:

1. Pikhotskyi, V. Systema derzhavnoho finansovoho kontroliu v Ukraini: kontseptualni zasady teorii ta praktyky : dys. ... d-ra ekon. nauk : 08.00.08. Lviv : Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy, 2015. 530 s. 2. Kucher H. Derzhavni finansovi resursy. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2018. 608 s. doi: https://knute.edu.ua/file/MjlxNw==/128a3d3e5284d3be2fb2604_f9a67_f543.pdf.
3. Pro osnovni zasady zdiisnennia derzhavnoho finansovoho kontroliu v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 19.02.2022 r. № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (data zvernennia: 16.12.2023).
4. Deiaki pytannia zdiisnennia derzhavnoho finansovoho kontroliu v umovakh voiennoho stanu : Postanova KМУ vid 07.05.2022 r. № 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-2022-p#Text> (data zvernennia: 16.12.2023).
5. Zvit Rakhunkovoi palaty za 2021 r. URL: https://rp.gov.ua/uploadfiles/Activity/Reports/2021/ZVIT_RP_2021.pdf (data zvernennia: 16.12.2023).
6. Marchenko O. Finansova bezpeka derzhavy. Lviv, 2020. 356 s. doi:

http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2964/1/FinansovaBezpeka_30-04_2020.pdf. 7. Biudzhetni kodeks Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 2010. № 50–51, st. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#Text> (data zvernennia: 16.12.2023). 8. Rusina V., Shuliuk B. Derzhavnyi finansovy kontrol u publichnomu upravlinni. Ternopil: TNEU, 2018. 214 s. doi: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34552/1/Posibnyk%20z%20DFK.pdf>. 9. Kolpakova Anastasiia. Derzhavnyi finansovy kontrol na suchasnomu etapi: ohliad kontseptualnykh zasad. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2023. Vol. 2. No. 1. Pp. 9–18. doi: 10.46299/j.isjmef.20230201.02.

Skakovska S. S. [1: ORCID ID: 0000-0002-3415-9613],

Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor

¹*National University of Water and Environmental Engineering, Rivne*

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF STATE FINANCIAL CONTROL AT THE PRESENT STAGE

The article examines the essence of state financial control and its importance in the public finance management system. It formulates and examines conceptual provisions for reforming state financial control in the context of ensuring financial security, taking into account the elimination of existing shortcomings inherent in state financial control in Ukraine at the present stage of its development, the systematization of organizational principles of building a European model of state financial control, to which the domestic model of the functioning of the state financial control system adapts in the process of reforming, and the results of the analysis of the legislative and regulatory framework for internal control and internal audit of public sector entities (which are subject to reform in accordance with the existing Concept of Development of State Internal Financial Control in Ukraine), taking into account the need to ensure financial security. The content of the main elements of state financial control, its key principles and methods of implementation are disclosed. This allows us to determine the directions of systemic improvement of the reform of state financial control in the context of ensuring financial security. The main tasks of financial control in the public administration system are analyzed. The essence of the forms of control is also revealed: preliminary, current and subsequent state financial control. The degrees of effectiveness of state financial control are determined. In accordance with the identified conceptual provisions for conducting state financial control, the sources of provision and the main factors for improving the mechanism of state financial control in modern conditions are determined.

The procedure for maintaining high efficiency of state financial control is revealed under the condition of establishing clear responsibility for the procedures of distribution and control of financial resources.

Keywords: state financial control; resources; finance; state control; state management; control; financial relations.

Отримано: 17 грудня 2023 року
Прорецензовано: 22 грудня 2023 року
Прийнято до друку: 29 грудня 2023 року